

Francesc Abad. Gent de re

Textos de l'exposició de Cristina Masanés

Introducció

Gent de re recupera una part significativa de la trajectòria artística de Francesc Abad, construïda com un assaig sempre en curs. El títol tradueix lliurement l'expressió francesa *gens de rien*, que, entre d'altres significats, s'utilitza per designar persones socialment ignorades. Per a aquesta exposició, Abad ha reunit treballs destacats a l'entorn de nocions que travessen la seva obra d'una manera transversal com memòria, barbàrie, exili, Europa o democràcia, concepte que obre i tanca la mostra. En tots ells hi ressona una manera de treballar pròpia i que transita entre la intuïció, la poesia, el testimoni i el pensament crític. Mirats en conjunt, mostren una gran fidelitat a textos de pensadors i poetes fonamentals del segle XX com Walter Benjamin, Hannah Arendt, Simone Weil, René Char, Paul Celan o Anna Akhmàtova.

Gent de re parla d'exiliats, de desplaçats o d'apàtrides, una modalitat de subjecte, com va acotar Hannah Arendt, que s'instaurà al segle XX i que, ja ho podem dir, el segle XXI no ha estat capaç de refutar. Són aquells qui, havent perdut la condició de ciutadans, han perdut també la pertinença a un món comú. Abad tanca la mostra convidant a una reflexió sobre la nova condició d'exiliat que viu el paisatge, un dels grans reptes que tenim al davant.

Eleanor Roosevelt sostenint el cartell de la Declaració Universal dels Drets Humans (en anglès), Lake Success, Nova York. Novembre de 1949. Autoria: Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum. Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans.

Exposició del 22 de febrer al 6 d'octubre de 2024

Museu Memorial de l'Exili

Hotel Europa

Europa com un espai de memòria traumàtic, un laberint de passadissos estrets i amb forma de creu gammada on van quedar atrapats milers de refugiats i exiliats de les guerres del segle XX. Un hotel claustrofòbic, sense portes ni finestres, un espai de persecució, mort i exili. *Hotel Europa* va ser una instal·lació de grans dimensions que es va presentar al Tinglado 2 de Tarragona l'any 1996. Els artesans del port de Tarragona van construir un altaveu a mida expressa per a l'espai i l'artista Barbara Held va compondre un collage de sons molt greus a la manera d'un rèquiem. Emès des del centre del laberint, un punt on sempre s'havia de passar, s'escoltava més amb l'estomac que amb l'oïda. Un espai de dolor on sonaven, també, veus de resistència. Als passadissos s'hi escoltaven les veus de poetes que lluitaven contra les diferents formes de totalitarisme com René Char, Anna Akhmàtova i Óssip Mandelstam. Abad ens convida "a quedar-nos a l'Hotel Europa perquè hem sigut convidats a no oblidar".

Democràcia & Cia.

Reflexió visual i conceptual a l'entorn de la noció de democràcia. Una de les grans conquestes de l'antiga Grècia i un concepte central en la identitat de la Europa contemporània, tot i la seva connivència actual amb els nous feixismes. Desgranant lletra a lletra, Abad associa democràcia a conceptes vinculats, d'alguna manera, a les perversions i derives dels sistemes democràtics d'avui. Dotze mots associats a cadascuna de les lletres que configuren el títol de l'obra *Democràcia & Cia*. Sota la D, transgènics. Sota la E, *laissez faire*. Sota la M, domesticació... L'obra va ser pensada per a les pàgines del número 11 de la revista *Transversal* amb un text de Glòria Picazo. El projecte configura un dels *Diaris del pensar* que es troben a l'Arxiu Lafuente i que, des del 2022, formen part del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía de Madrid. Amb motiu de l'exposició *La paraula i el món* presentada a Sa Nostra d'Eivissa i a Espais de Girona l'any 2000, es va editar en forma de llibre amb el títol *Un pensament. Democràcia & Cia*.

Winnipeg

Pablo Neruda, que havia estat cònsol de Xile a Barcelona, va impulsar la travessia d'un vaixell, el Winnipeg, per rescatar refugiats republicans catalans i espanyols i treure'ls d'Europa. Noliejat al port de Pauillac, prop de Bordeus, el Winnipeg va arribar a Valparaíso, a Xile, el 3 de setembre de 1939 amb 2.200 exiliats a bord.

L'any 2005, al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona es va presentar l'exposició *Literatures de l'exili*, una mostra que va itinerar durant dos anys a Buenos Aires, Santiago de Xile, Mèxic DF i Santo Domingo. Al seu pas per Santiago de Xile, Abad va instal·lar la paraula Winnipeg al Centro Cultural Palacio de La Moneda. Amb imatges del vaixell com a fons d'un vinil de color blau, com el mar, cobria els 50 metres que unien dues sales d'aquest espai. Ara, al 2024, l'ha tornat a instal·lar al terra del Museu Memorial de l'Exili, a La Jonquera, un altre punt de pas de refugiats l'any 1939.

Memòria / Auschwitz

Memòria presenta el projecte *1988-2015 objecte-memòria*, que va consistir en el trencament d'una peça de marbre que portava gravada la paraula 'memòria' com l'escenificació d'un discurs interromput; una acció-metàfora de la pèrdua que altera el vincle, necessari, entre passat, present i futur. Abad va tornar a realitzar aquesta acció a La Jonquera quan es va obrir el MUME, una peça que es va incorporar a la Col·lecció del museu.

La mateixa sensació de pèrdua, irreparable, s'experimenta quan es constata com el temps esborra, d'una manera física i tangible, la paraula Auschwitz traçada al damunt de l'herba en una acció realitzada l'any 1997. "Aquesta cultura de la memòria, la dels perdedors, esdevindria un vocabulari ètic en el meu treball artístic", explica Abad.

Primo Levi

Si pogués tancar tot el mal del nostre temps en una imatge, escolliria aquesta imatge, que em resulta familiar: un home demacrat, amb el cap inclinat i les espatlles encorbades, a la cara i els ulls del qual no es pot llegir ni un rastre de pensament.

Primo Levi, *Si això es un home*

Primo Levi (1919-1987) és una de les figures presents en els treballs de memòria de Francesc Abad. Aquest escriptor i químic nascut a Torí i d'origen sefardita va escriure un dels llibres de memòries que més han contribuït a difondre l'infern dels camps de la mort nazis: *Si això es un home* (*Se questo è un uomo*, 1947). Testimoni dels deu mesos que va estar pres al camp de Monowice, depenent d'Auschwitz, combina els records personals, atterridors, amb una fina capacitat d'anàlisi de la condició humana en condicions extremes. Abad reproduceix, en aquesta instal·lació presentada a diferents espais, el número d'identificació que Levi portava tatuat al seu cos. *Primo Levi – 174517* remet a totes els presoners de la barbàrie nazi i d'altres formes d'intolerància ideològica, cultural o religiosa. L'obra forma part del Centre d'Art La Panera de Lleida.

Wartwar / Nur für Arier

Wartwar és una paraula inventada construïda a partir dels mots *wart* (estar a la espera) i *war* (guerra). Produïda l'any 2000, es una de les peces destacades de la producció d'Abad. Amb forma de T invertida evocant el plànol del camp de concentració de Sachsenhausen, prop de Berlín, als anys quaranta, Abad construeix un interactiu en el que es va avançant per diferents caselles. Cadascuna conté informació amb textos, imatges i testimonis escrits i orals. Les tres ales del recorregut corresponen a un tipus de discurs diferent: la veu de la cultura, la veu social i la veu de la ideologia. Mentre la primera incorpora el testimoni de pensadors essencials del segle XX, la segona presenta situacions d'abús provinents d'un model social encarat al conflicte permanent i la tercera mostra els abusos generats pel diner fàcil com a únic valor. La inversió de la T remet al panòptic, aquest dispositiu arquitectònic de vigilància moderna propi de presons, manicomis i camps de reclusió. *Wartwar* va ser el primer treball digital d'Abad, el format interactiu li donava unes maneres de treballar molt properes com el palimpsest i el mètode benjaminiana de les citacions. L'obra es va presentar a São Paulo, Mèxic DF, Atenes o Osnnabrück, Alemanya.

Es presenta també la instal·lació de mobiliari urbà *Nur für Arier* (Només per a aris). Amb aquesta inscripció impresa en un banc comú de carrer, com es feia a l'Alemanya dels anys trenta, s'evoca d'una manera molt directa l'exclusió social de la vida pública i la progressiva pèrdua de ciutadania imposada als jueus jueus a l'Alemanya nazi.

Blockhaus-Blocblaus

Blockhaus i *Blocblaus* són dues instal·lacions realitzades a Marsella al 1988. Recuperen els primers anys quaranta, quan aquesta ciutat, llavors zona lliure, s'havia convertit en lloc de refugi i de sortida de jueus europeus i republicans espanyols atrapats a la França de Vichy. Mentre que *Blockhaus* –terme alemany que designa una petita construcció militar defensiva, un búnquer– és una instal·lació que es va fer a Le Cap Pinède; *Blocblaus* –paraula inventada per l'artista– es va presentar al Centre de la Vieille Charité. Per a la primera, Abad volia

intervenir un búnquer de defensa però les autoritats no ho van autoritzar per motius de seguretat i van enderrocar-lo, com Abad va enregistrar. La instal·lació, que es va fer en una nau propera, recuperava l'exili d'artistes i intel·lectuals com Max Ernst, Óscar Domínguez i el mateix Walter Benjamin, que van sortir de Marsella amb l'ajut de la xarxa de rescat creada pel periodista americà Varian Fry. A la segona, Abad situa un fragment de les *Tesis sobre la filosofia de la història* de Walter Benjamin en una instal·lació de mar i d'exili. Mentre que *Blockhaus* forma part del fons del Museu de Granollers, *Blocblaus* es troba al MACBA de Barcelona.

Varian Fry (Nova York,1907 -1967) és una de les figures més desateses de l'exili europeu dels primers anys quaranta. Com a periodista, va ser enviat a Marsella pel govern nord-americà amb una comanda concreta: ajudar a sortir d'Europa a una llista d'intel·lectuals perseguits pel nazisme. L'any 1935, mentre treballava com a corresponsal a l'estranger per a una revista nord-americana, havia viatjat a Berlín, constatant la creixent exclusió cap els jueus i cobrint-la amb els seus articles. Quan, per iniciativa dels sindicats i l'impuls d'Eleanor Roosevelt, el govern americà va autoritzar l'operació l'Emergency Rescue Committee (ERC), Fry va semblar la persona indicada per executar-la. L'agost de 1940 va arribar a Marsella amb visats d'entrada als EUA, 3.000 dòlars i 200 noms.

Fry va aconseguir crear una xarxa de col·laboradors que va sobrepassar, en molt, la missió inicial. Si bé s'han documentat 1500 noms, es calcula que, entre 1940 i 1941, va ajudar a marxar de la França de Vichy entre 2000 i 4000 persones. Amb contactes com la jueva Lisa Fittko, establerta a Banyuls i amb la sortida, en vaixell, del port de Marsella, Fry va fer possible la fugida del grup surrealista (Max Ernst, André Breton, Marc Chagall o Remedios Varo), d'artistes com Marcel Duchamp, escriptors com Heinrich Mann, músics com Wanda Landowska i filòsofs com Hannah Arendt. El gran fracàs de Fry va ser Walter Benjamin.

De retorn als Estats Units, al 1945 va publicar les memòries *Surrender on demand* [Lliurament a demanda]. Fry va morir al 1967. Si bé va rebre el títol Just entre les Nacions atorgat pel memorial Yad Vashem a Jerusalem (1994) i altres reconeixements, la seva tasca és, encara, poc coneguda.

Urbicidi / Eriçó i paisatge

Eriçó i paisatge és una obra de creació recent. Les imatges de boscos de sureres de les Alberes, a l'Alt Empordà, inciten a una reflexió sobre el paisatge i la naturalesa en temps de clara amenaça climàtica. Dues nocions –natura i paisatge– molt presents a la trajectòria d'Abad i que s'acaben creuant amb dos conceptes també àmpliament treballats per ell com són exili i memòria. Estem assistint al final del paisatge? S'exilia de nosaltres, la natura? Quedarà adscrita a l'àmbit de la memòria, i no al de l'experiència?

L'arquitecte i antic batlle de Belgrad, el dissident serbi Bogdan Bogdanović, va parlar d'*urbicidi* per referir-se a la destrucció de la ciutat de Vukovar i el setge de Sarajevo. El concepte ja existia abans, aplicat, com la paraula indica, a processos de destrucció de ciutats com va ser la reducció a cendres de Varsòvia per part dels nazis arran de la revolta de la població l'any 1944. L'any 2022, n'hem estat testimonis novament a Kíiv i l'any 2023, a Gaza. Partint d'aquest concepte, Abad compona un conjunt d'erçons txecs construïts amb fusta i ferro, aquests obstacles de defensa antitanc formats per barres angulars que des de la Segona Guerra Mundial s'han utilitzat per barrar el pas en contextos bèl·lics però també migratoris. A sota hi situa la paraula *bildung*, que remet a l'assoliment interior i a la maduració no només en sentit individual sinó també com a cohesió social.

&

L'*ampersand* és el signe gràfic per indicar la conjunció copulativa "i". D'origen llatí, tot i que el designem amb la paraula anglesa, en català i castellà l'anomenem "et". Amb un simple signe gràfic i conceptual, Abad aconsegueix una síntesi depurada del règim capitalista. Un sistema productiu que ha acabat contaminant tots els ordres de la vida i l'experiència contemporànies. En un sentit més personal, és el signe corporatiu de les fàbriques de la Terrassa tèxtil on havien treballat els pares de l'artista i ell mateix en els anys de plena producció fordista a Catalunya. Com diu Abad: "La imatge del món en la seva abreviació". I també: "L'efecte acumulatiu degrada". Una síntesi amb què Abad ha encapçalat llibres d'artista (& *Dear Kapitalismus*, de 1997) i edicions d'objectes (*And & "La imatge del capitalisme"*).

